

is mogelijk in bepaalde opzichten als christenen van elkander te verschillen, zonder daardoor in secten verdeeld te worden.³⁸⁾

De liefde tot den naaste, waarvan Calvijn spreekt, welt volgens hem op uit een diepe bron. Hij acht het onjuist haar te vereenzelvigen met de *humanitas*, de natuurlijke wellevendheid, de menselijkheid van fijne beschaving. Men moet echter denken aan een onlosmakelijk verband met het geloof. Wanneer het goed is, is die liefde een uitvloeisel van de persoonlijke gemeenschap en verbondenheid met Christus. Het geloof in Hem kan niet bestaan zonder liefdebetoon tot den naaste, die deelt in dezelfde gemeenschap met Christus. Dientengevolge is de dienst des Heren onverenigbaar met wreedheid en onmenselijkheid tegenover de naasten. Haat verdraagt zich in geen geval met het christelijk geloof. Hij is in flagranten strijd met den eis der liefde, welke voor de onderlinge relaties der mensen geldt.³⁹⁾

In het licht van de hier geschetste denkbeelden behoeft het geen nader betoog, dat een voorstelling als Pfister en Favre-Dorsaz gegeven hebben, zich onmogelijk handhaven laat. Hoe kan men van iemand, die in den aangegeven zin gewoon was over de liefde te denken en openlijk te leren, aannemen, dat hij een schrikbewind gevoerd en het volk van Genève gekweld zou hebben? Het is in lijnrecht strijd met het getuigenis der bronnen te beweren, dat de kerk in Genève onder Calvijns leiding er niet op bedacht is geweest „Liebe zu pflanzen und zu pflegen”.⁴⁰⁾ Het moet een valse beschuldiging worden genoemd er Calvijn van te betichten dat hij, door veronachtzaming van het gebod der liefde, aan het volle Evangelie van Jezus Christus zou hebben tekortgedaan.

De vraag blijft echter, en zij wordt juist in het licht van de hier gegeven uiteenzetting des te klemmender, hoe dan Calvijns houding tegenover heksen, ketters en dergelijken moet worden verstaan. Het valt namelijk niet te ontkennen, dat hij tegenover dezulken een anti-thetische houding aan den dag heeft gelegd. Moeten wij misschien aannemen, dat hij, door op die wijze te handelen, in conflict is gekomen met de door hemzelf verkondigde beginselen ten opzichte van de liefde en dat hij bezwaar heeft gehad in dergelijke mensen zijn naasten te zien en te erkennen?

Aan persoonlijke wraakgevoelens heeft hij daarbij geen uiting gegeven.⁴¹⁾ Een verdenking van dien aard mist elken goeden grond en wordt ook door Pfister afgewezen. De door dezen godsdienstpsycholoog zelf voorgestane verklaring wordt door ernstige bezwaren gedrukt. Er is echter, binnen het kader van de ons bekende gegevens,